

# Rettighets- og lisensspørsmål i forbindelse med åpen publisering

Saksnr: 19/00445

## Bakgrunn for oppdraget

*Nasjonale mål og retningslinjer for åpen tilgang til vitenskapelige artikler*

Regjeringen har et mål om at alle offentlig finansierte forskningsartikler skal gjøres åpent tilgjengelige innen 2024. I dag gjøres dette på tre måter:

1. Gull åpen tilgang: Artiklene kan publiseres i åpne tidsskrifter ved at det betales en artikkelavgift for at artikkelen kvalitetsvurderes, redigeres og publiseres eller ved forskjellige andre kollektive finansieringsløsninger uten artikkelavgifter.
2. Hybrid: Resultatene kan publiseres i lukkede abonnementstidsskrifter, men gjøres åpne som enkeltartikler ved at forskerne betaler en frikjøpingsavgift pr. artikkel i tillegg til abonnementene.
3. Grønn åpen tilgang: Artiklene kan gjøres tilgjengelige gjennom åpne arkiver, som regel 6 til 12 måneder etter at de har vært publisert i lukkede tidsskrifter.

## Plan S

Plan S er et initiativ som ble lansert i september 2018 for å gjøre all offentlig finansiert forskning åpent tilgjengelig. Bak initiativet står cOAlition S, en sammenslutning av europeiske forskningsråd, inkludert Norges forskningsråd, Gates Foundation og Wellcome Trust. Plan S har fra starten av blitt støttet av Europakommisjonen og ERC, og stadig flere finansiører også i land utenfor Europa slutter seg til initiativet. Kjernen i Plan S er at de deltakende forskningsfinansiørene f.o.m. 2021 vil kreve at alle artikler som er resultat av forskning de finansierer skal være umiddelbart tilgjengelige fra publiseringstidspunktet.

Etter de nye Plan S-kravene (offentliggjort 31. mai 2019 etter innspillsrunde nasjonalt og internasjonalt) vil følgende typer publisering aksepteres som åpen:

- Åpne kanaler: Forskeren publiserer i et åpent tidsskrift eller på en åpen publiseringsplattform. cOAlition S-finansiører støtter kostnader ved slik publisering.
- Lukkede kanaler (abonnementstidsskrifter) med deponering i åpent vitenarkiv: Forskeren publiserer i et lukket tidsskrift og deponerer enten den publiserte versjonen (Version of Record) eller forfatterens fagfellevurderte og aksepterte manuskript (Author's Accepted Manuscript) i et åpent vitenarkiv. Forutsetningen er at versjonen gjøres tilgjengelig umiddelbart, uten sperrefrist. cOAlition S støtter ikke hybrid frikjøp av artikler finansielt, men aksepterer artiklene som åpne (dvs. som at de oppfyller kravet til tilgjengelighet)
- Lukkede kanaler (abonnementstidsskrifter) som er del av transformative avtaler: Forskeren publiserer i et lukket tidsskrift som er på vei til å bli åpent. cOAlition S kan støtte slik publisering, og det er tydeliggjort at flere typer overgangsavtaler støttes: *transformative agreements* (eks. publiser og les-avtaler); *model agreements* (for Learned Society-utgivere og mindre forlag); *transformative journals* (nye modeller er kontinuerlig under utvikling)

Videre er det et gjennomgående krav fra Plan S-finansiørene at forfatteren eller forfatterens institusjon beholder rettigheter til å gjøre publikasjoner åpent tilgjengelig, og at publikasjonen publiseres med en åpen lisens og benytter Creative Commons Attribution License CC-BY. Plan S-finansiørene tillater også bruk av CC-BY-SA samt begrunnet bruk av CC-BY-ND. De tillater ikke bruk av

CC-BY-NC, med henvisning til at de ønsker at innovasjonspotensialet som ligger i forskningsresultater skal kunne utnyttes i størst mulig grad, også i kommersielle sammenhenger. Finansiørene henviser til betydningen av å kunne foreta storskala tekst- og datautvinning ved hjelp av moderne teknologi, f.eks. i legemiddelindustrien eller i digitala humaniora.

cOAlition S vil høsten 2019 starte arbeidet med retningslinjer for åpen tilgang til fagfelle-vurderte vitenskapelige monografier og antologier. Disse retningslinjene planlegges fremlagt i 2021. (Om kriterier for vitenskapelig publisering se [Rapporteringsinstruks for Norsk vitenskapsindeks](#), for beskrivelse av nå-situasjon se [Meld. St. 25 \(2016-2017\) Humaniora i Norge, kap. 5.](#))

#### *Bruk av delingslisenser ved åpen publisering*

Ved publisering i lukkede tidsskrifter beholder forfatter ideelle rettigheter (til å navngis m.m.), men gir fra seg økonomiske eneretter fra opphavsretten (copyright) til forlaget (dette iht de standardavtaler som i dag brukes). Ved åpen publisering brukes en delingslisens. Delingslisensene regulerer bruksbetingelsene og Creative Commons-lisensene (CC-lisensene) er de mest utbredte delingslisensene.

Creative Commons-lisensene ble etablert internasjonalt i 2001 som en standard for deling som sikrer at verk kan utgis, deles og ev. remikses på tvers av jurisdiksjoner og landegrenser. De ble implementert og oversatt i Norge i 2004 av Creative Commons Norge (<https://creativecommons.no>). CC-lisensene er etablert i en trelagsmodell, der lisensene er publisert og leselige for henholdsvis jurister, vanlige brukere og maskiner. Det finnes seks forskjellige CC-lisenser, fra den mest åpne CC-lisensen, som tillater kommersiell bruk og bearbeidelse av verket, til den mest restriktive CC-lisensen, som ikke tillater noen av delene.

Creative Commons-lisensene har vært den foretrukne delingslisensen i åpen publiseringssammenheng både blant rene åpen tilgangs-forlag og blant de store kommersielle forlagene som i tillegg til lukkede abonnements-tidsskrifter også gir ut åpne tidsskrifter. Videre bruker forlagene CC-lisenser når enkeltartikler kjøpes fri i såkalte hybride tidsskrifter, altså der enkeltartikler frikjøpes fra lukkede abonnementsbaserte tidsskrifter for å kunne legges ut åpent. CC-lisensene er en velprøvd modell innenfor akademisk publisering og har etablert seg som det rådende verktøyet for å muliggjøre deling over landegrenser som samtidig oppfyller intensjonen i charteret som ligger til grunn for åpen tilgang (de såkalte [Budapest, Bethesda, Berlin-deklarasjonene](#)).

#### *Spørsmål som er blitt stilt etter lanseringen av Plan S*

Forskerforbundet skrev i brev til Kunnskapsdepartementet 1. februar 2019 blant annet følgende: «Etter Forskerforbundets syn er det også slik at Plan S og nasjonale retningslinjer i ulik grad ivaretar norsk opphavsrett. I arbeidet med nasjonale retningslinjer forsikret daværende statssekretær Bjørn Haugstad at retningslinjene ikke ville være i strid med norske lovbestemmelser om opphavsrett og akademisk frihet. Plan S stiller imidlertid krav om en spesifikk lisens, CC BY 4.0, som vi mener er i strid med norsk opphavsrett. Forskerforbundet etterlyser en nærmere begrunnelse for hvorfor man må benytte en lisens som åpner for så vel bearbeidelse som kommersiell bruk av publikasjoner. Vi viser her til vårt innspill til implementeringsplanen og mener at dersom en skal benytte en CC-lisens, så må dette være CC BY NC ND, som ikke er i strid med norsk åndsverkslov, § 5.»

Jusprofessor Olav Torvund har uttalt seg om det forholdet at CC BY 4.0 gir andre mulighet til å tjene penger på hans forskning og kommenterte i Forskerforum 12. februar 2019: "Det er en veldig problematisk lisens i denne sammenhengen. Hvis andre skal kunne tjene penger på mitt arbeid, vil jeg ha et ord med i laget, og eventuelt en andel av de pengene som kommer inn." Torvunds

vurdering er at de europeiske forskningsrådene burde ha valgt en lisens som ikke tillater kommersiell bruk.

I [representantforslag Dokument 8: 107 S \(2018—2019\)](#) om å ivareta norske forskningsmiljøer ved innføringen av Plan S ble det bl.a. foreslått at "Stortinget ber regjeringen sikre at Plan S ikke er i strid med norsk lovgivning om opphavsrett." I innstillingen sier utdannings- og forskningskomiteen følgende: "Flertallet er opptatt av at Plan S ikke skal være i strid med norsk lovgivning om opphavsrett, og viser derfor til at statsråd Nybø har bedt Unit om å utrede rettighets- og lisensspørsmål i forbindelse med åpen publisering av vitenskapelige arbeider og datasett i Norge, herunder spørsmål om forskningsinstitusjonenes ansvar og rettigheter som arbeidsgivere og problemstillinger knyttet til bruk av delingslisenser fra Creative Commons, såkalte CC-lisenser." Det ble også rettet oppmerksomhet mot at norsk som fagspråk er på vikende front, se innstillingen for nærmere utdyping (lenke i starten av avsnittet).

### **Om oppdraget**

Kunnskapsdepartementet har bedt Unit, i samarbeid med Norges forskningsråd og Universitets- og høgskolerådet, om en utredning av:

«rettighets- og lisensspørsmål i forbindelse med åpne vitenskapelige publikasjoner og datasett i Norge, herunder spørsmål om forskningsinstitusjonenes ansvar og rettigheter som arbeidsgivere og problemstillinger knyttet til bruk av cc-lisenser.»

Unit ønsker utredning av følgende:

- CC-lisenser vurdert opp mot norsk opphavsrett, med vekt på avklaring av spørsmål som har vært stilt i tilknytning til at Plan S-finansieringene ikke tillater bruk av CC-BY-NC. Eventuelle hindringer eller barrierer mot bruk av de forskjellige CC-lisensene i form av vitenskapelig praksis, normer eller sedvane på forskjellige fagområder skal også adresseres i den grad dette er sentralt for vurderingene og/eller dette fremkommer gjennom arbeidet.

- om juridiske eller sedvanemessige endringer er nødvendig for å nå målet om åpen tilgang, særlig når det gjelder hvordan forfatter og/eller forskningsinstitusjon kan beholde rettighetene som er nødvendige for å arkivere og tilgjengeliggjøre et eksemplar av egne resultater og bruke materialet i undervisning

- fordeler og ulemper ved bruk av de forskjellige CC-lisensene vurdert ut fra de forskningspolitiske målene om at forskningsinvesteringene skal gi styrket konkurransekraft og innovasjonsevne (inkludert målet om at forskningsartikler skal kunne leses og analyseres av datamaskiner med siktemål om å generere ny kunnskap med kommersielt potensiale), sette oss i stand til å møte store samfunnsordninger og utvikle fagmiljøer av fremragende kvalitet, se [Meld. St. 4 \(2018-2019\) Langtidsplan for forskning og høyere utdanning](#)

Generelle forhold knyttet til kommersialisering av forskning skal berøres i den grad det er relevant for hovedspørsmålene.

### *Oppdragets omfang*

Unit har satt av opptil 250 000 kroner til oppdraget. Tilbyder bes foreta en vurdering om sentrale problemområder er utelatt. Vi ber om at en besvarelse og tilbud på denne prisforespørselen ledsages av en kort beskrivelse av arbeidet som skal utføres med de forutsetninger tilbyder legger til grunn, samt en kort beskrivelse av kompetanseområdet til de/den som er tiltenkt oppgaven. Prosjektet har endelig leveringsfrist til kunnskapsdepartementet 15.oktober. Frist for leveransen er 1. oktober 2019.

## Mandat fra kunnskapsdepartementet

Utredning av rettighets- og lisensspørsmål i forbindelse med åpne vitenskapelige publikasjoner og datasett. Vi viser til Nasjonale mål og retningslinjer for åpen tilgang til vitenskapelige artikler, til Nasjonal strategi for tilgjengeliggjøring og deling av forskningsdata og til prinsippene som ligger til grunn for Units forhandlinger om publiser og les-avtaler med de vitenskapelige forlagene. Vi viser også til krav i Plan S om at forfatter/institusjon beholder opphavsrett og gir en ikke-eksklusiv tillatelse (lisens) til å utnytte forskningen og til cOAlition S' utredning av spørsmål knyttet til behovet for at vitenskapelige forfattere/institusjoner beholder nødvendige rettigheter slik at forskningsresultater kan gjøres umiddelbart tilgjengelige, samt spørsmål knyttet til bruk av forskjellige CC BY-lisenser (NC, ND, SA og kombinasjoner av disse).

Kunnskapsdepartementet ber Unit om å **utrede rettighets- og lisensspørsmål** i forbindelse med åpne **vitenskapelige publikasjoner** og **datasett** i Norge, herunder spørsmål om forskningsinstitusjonenes **ansvar og rettigheter som arbeidsgivere** og **problemstillinger** knyttet til **bruk av CC-lisenser**.

Kunnskapsdepartementet ber om at utredningen gjøres i samarbeid med Norges forskningsråd og Universitets- og høgskolerådet.

Utredningen skal leveres til Kunnskapsdepartementet innen 1. september 2019 [senere utsatt til 15. oktober].

### Utvalgte relevante dokumenter

- Nasjonale mål og retningslinjer for åpen tilgang til vitenskapelige artikler: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nasjonale-mal-og-retningslinjer-for-åpen-tilgang-til-vitenskapelige-artikler/id2567591/>
- Svensk utredning om bruk av delingslisenser (<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kb:publ-416>)
- Ny Plan S veileder: <https://www.forskningsradet.no/nyheter/2019/endelig-plan-s-er-klar/>
- Masteroppgave «Overdragelse av opphavsrett i arbeids- og oppdragsforhold» <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/62617/Kandidatnummer-633.pdf?sequence=10>
- OASPAs infoside: <https://oaspa.org/why-cc-by/>
- Torgeir Kielland, 2018. [Opphavsrettslige problemstillinger ved digitalisering av undervisning ved universitet og høyskoler](#), Universitetet i Bergen
- [Opphavsrettslige problemstillinger ved universitetene og høyskolene](#). Innstilling fra immaterialrettsutvalget, oppnevnt av Universitets- og høgskolerådet 31. januar 2000. Avgitt til Universitets- og høgskolerådet 8. oktober 2003
- Plan S Rapport om implementering av Plan S og CC-lisenser (kommer i juli)